ГОРАН Ж. КОМАР

НАТПИСИ У ПОРТИ ЦРКВЕ СВ. КОНСТАНТИНА И ЈЕЛЕНЕ У ГОМИЉАНИМА КОД ТРЕБИЊА
Муж и жена Милатковићи

У погледу степена истражености древних требињских гробаља може се изрећи генерална оцјена да ова гробља нису довољно истражена. Није утврђен тачан број споменика, нису уочени значајни украсни детаљи, а што је најважније, нису уочени бројни средњовјековни натписи. Након истраживања заслужног истраживача средњовјековних споменика Југославије Шефика Бешлагића, услиједио је рад на припреми *Археолошкоī лексикона Босне и Херцеīовине* који је штампан 1988. године у Сарајеву. За прикупљање података, ангажован је тим научника који је требало да ревидира и употпуни раније резултате сакупљане махом од стране стручњака Земаљског музеја у Сарајеву. Нажалост, за огромни број локалитета, само су понављани резултати које је остварио Ш. Бешлагић.

Последњих година у источној Херцеговини дешава се велика обнова Цркве, а бројни црквени одбори покрећу активности на уређењу старих и савремених православних гробаља и подизању рушевних црквених грађевина. Оно што је по мом скромном мишљењу најважније, наши људи се не ограничавају само на уређење савремених гробаља, већ уређују и расчишћавају гробаљске цјелине које припадају средњем вијеку. Такав је случај и у требињским селима. Такође, јављају се истраживачи који значајно доприносе упознавању антиквитета у цјелини Херцеговине својим прегледима средњовјековних старина у регијама и селима. Када је подручје Требиња у питању, ваља издвојити систематична истраживања Милана Путице у предјелима Шуме. Таква истраживања су

изузетно важна, јер се спроводе у дијелу традиционалне требињске територије која је истргнута из свог матичног општинског средишта и данас се налази у опсегу Федерације Босне и Херцеговине.

Гробље у Гомљанима је привлачило пажњу стручњака. Гомиљани су поменути по својој „Костадиновици“ и њеном гробљу од стране Стевана Делића, јереја Обрена Ђурића-Козића, Шефика Бешлагића, Наде Милетић, Војислава Кораћа, Марка Вега, др Ђура Тошића и других, међутим, може се рећи да нико од истраживача није уочио ћириличке натписе на стећцима, као и пружио опис гробних споменика у порти. Шефик Бешлагић је записао: „Nekropola je smještena na lokalitetu Kostadinovica, koji je vjerovatno nazvan po starijoj crkvi posvećenoj sv. Konstantinu. Broji ukupno 50 stećaka (20 ploča i 30 sanduka). Spomenici su dosta dobro obrađeni, a i očuvani, samo su zarasli u trnje i žbunje. Ukrašena su 4 sanduka. Njihovi reljefni motivi su rozete u kružnim vijencima, bordure od kosih paralelica, tordirane vrpce i krst. Na nekropoli su ruševine manje crkve sa bačvastim svodom nad južnim dijelom i polukružnom apsidom na istočnoj strani. Na mjestu menze nalazi se ploča ukrašena povijenom linijom sa trolistovima. Nekada je tu bila i ploča natpisom u kome se spominje Mila Tiovića“ (Š. Bešlagić, *Stećci. Kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971, 405). Бешлагић је позива на резултате учитеља Стевана Делића у чланку „Црква Костадиновица у Гомиљанима“, Босанска вила X, 1895, 56-58 и 75-76. Нада Милетић у чланку објављеном у Археолошком лексикону Босне и Херцеговине, врло уопштено казује о украсним мотивима на стећцима које описује као „tordirane trake, bordure i simboličke znake“. Ауторка ове одреднице тврди да је плоча са натписом (Мила Тиовића) уништена (Nada Miletić, *Gomiljani*, Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, br. 3, Sarajevo, 1988, 184, br. 20 310). Заслужни истраживач Шуме Љубо Спаравало својим радом о старинама Шуме објављеним у Трибунији није описивао споменике у Гомиљанима. Ђуро Тошић је у књизи *Требињска област у средњем вијеку*, Београд, 1998, 39, поменуо цркву која лежи у Требињском пољу. Поред цркве је лежала плоча са натписом Милице Тиовића. Војислав Кораћ је пружио опис црквишта: „Među najstarije crkve u ovom kraju spada i tzv. Kostadinovica u Gomiljanima. Sastoji se od dva dijela: crkve i prigrade. Crkva leži u pravcu jugozapad-sjeveroistok. Do oltara je dugačka 5,15 m, oltar je dug 1m, široka je 3,85 m, a zid joj je visok 2,1 m. Prigrada je na jugoistoku.

Pored crkve ima i jedan stari grob na natpisom: Sie leži (Mi)lica Tiovića“ (V. J. Korać, *Trebinje-istorijski pregled*, knj. I, 1966, 192). Читање натписа пружио је Стеван Делић у раније назначеном чланку. Натпис Тиовића је поменуо и епиграфичар Марко Вего: *Нови и ревидирани натписи из Херцеговине*, ГЗМ (А), 19, Сарајево 1964, 177.

Црква Костадиновица у предању народа овог краја доводи се у везу са царем Константином Великим, као уосталом и сви манастири на Требишњици.

Недавно је у требињском селу Гомиљани формиран Одбор за обнову цркве Светог Константина и Јелене, једне од три цркве у селу (Св. Великомученик Георгије и Св. Козма и Дамјан). Био је то повод за још једну посјету црквишту у народу познатом као „Костадиновица“ и пажљивом претраживању великог броја гробних споменика који су раније, прије чишћења гробља које су ових дана извели чланови Одбора, били недоступни. Овом приликом уочили смо још један непознати ћирилички натпис који је усјечен у горњу површину дебеле плоче која лежи тик уз плочу са натписом Јаглике Милатковице (цртеж 1). Како смо раније објавили, у порти ове древне светиње, недавно смо пронашли науци непознат ћирилички натпис средњег вијека, уклесан на гробни споменик типа дебеле плоче. Тај натпис је пронађен од стране Горана Комара, Предрага-Пеђе Милошевића и Павла Ратковића. Натпис је објављен ове године (Г. Комар, *Књига о стећку*, Требиње, 2019). Међутим, споменик који лежи тик до њега храни натпис Јагликиног мужа Рада. Оба споменика са натписима леже на на тјемену гробне гомиле заузимајући највишу позицију у порти. Натпис је позициониран на горњој површини споменика, па је трпио велика оштећења процесом хемијског растакања. У питању је четвороредни натпис једноставног садржаја који ћемо овим чланком први пут објавити (цртеж 2). Детекција словних знакова је захтијевала доста времена из разлога што је натпис усјечен доста плитко, а с временом трпио оштећење хемијским растакањем (исплићао), тако да је сада велики дио словних знакова могуће одредити искључиво пипањем. Димензије споменика су: 1,93 x 1,05 x 0,36 м. Слова овог натписа су доста крупна, димензија од 16 до 9 цм. Натписи припадају 15. вијеку, могуће завршници вијека. Гробна гомила са овим писаним споменицима требињске прошлости налази се уз западни обујмни зид порте. Овим истраживањем, захваљујући

активности Одбора за обнову „Костадиновице“, откривен је и одређен број споменика знатнијег нивоа занатске и умјетничке израде који леже у средишњем дијелу гробља, а који у ранијим истраживањима нису уочени. Најприје, украшени сандук са у групи споменика на гробној гомили у источном дијелу гробља који чува представу витеза са породицом. Његове димензије су: 1,95 x 0,99 x 0,50 м (сл. 1).

Када се посматра гробље у цјелини, може се уочити да су стећци присутни у читавом простору ограђеном сувомеђом. Гробље са стећцима у потпуности обухвата рушевину цркве Св. Константина и Јелене. Такође, одмах се види да у порти није било масовнијих сахрањивања у новијим временима што јесте случај у гробљима Требиња. Проналажењем гробних споменика типа сандука на другој гробној гомили смјештеној источније од гомиле која чува ћириличке натписе, значајно се допринијело вриједности локалитета, јер су овдје присутни примјерци стећака који су богато украшени. И овим активностима у Гомиљанима потврђена су опажања о честом присуству црквишта уз гробља средњег вијека. Недавно су чланови требињске Задужбине Кнез Мирослав Хумски са припадницима Мјесне заједнице очистили некрополу на локалитету *Варин бријеī* у Гранчареву на којем су видљиви остаци црквице. На тај начин значајно се увећава број локалитета који у скорој будућности могу наћи мјеста на туристичкој мапи Требиња.

Ово истраживање показало је да су на тјеменима гробних гомила у порти цркве у Гомиљанима присутни фамилијарни укопи: на западној породица Милатковића, а на источној, под најкрупнијим и богатије украшеним спомеником, породица витеза.

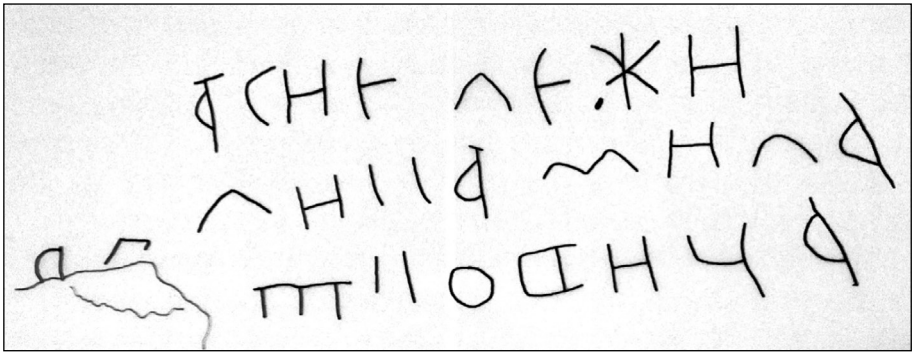

А СНЕ ЛЕЖИ ЈАГЛИКА МИЛАТКОВИЦА

Цртеж бр. 1. **Овдје лежи Јаглика Милатковица**.

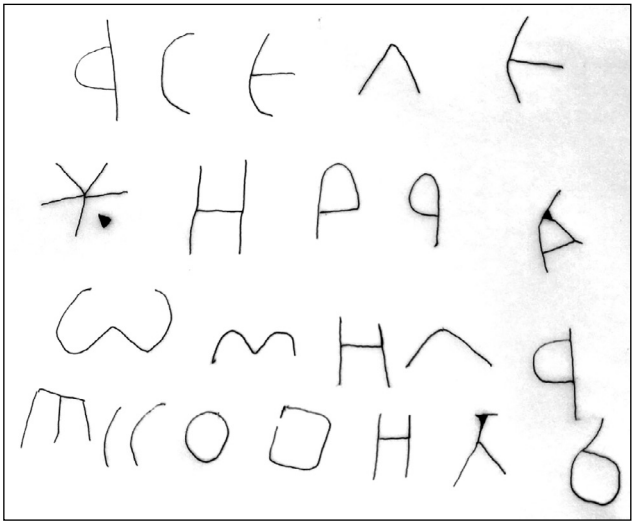

а се лежи радѡ
милатковић

Цртеж бр. 2.
Овдје лежи Радо Милатковић.

Сл 1. Представа витеза са породицом на крупном сандуку у југоисточном дијелу гробља

Поред натписа

Сандук који на западном лицу чува представу витеза са породицом